

פגישה בקרמל

הבעיה היהודית בברית-המועצות לפני 45 שנה

אסתר רוזנטל-שניידרמן

מביטה באותו שעון ורושמת מחדש — את השעה והדקה המדויקת של יציאתי משם.

כשאני יוצאת מחדר-העבודה, פוגשים בי ארבעת אנשים במדים. הם עומדים כרתוקים — מוצקים וקפדניים כבתחילה, באותם מקומות ממש. עכשיו חוזר ועושה כל אחד בדיוק מה שעשה בכניסתי. אך לא, איני מדייקת למדי, עכשיו הם עושים עוד משהו: תחילה מבט חריף בשעה ובדקה שצוייני ברשיון-הכניסה שלי ליד החותמת "יצא", ותיכף לכן מבט מרוכז בשעון התלוי על הקיר, בדיוק מול מקום עמדו של כל שומר קפדן (אוי, מהיכן באו לכאן כל-כך הרבה שעוני-קיר עגולים זהו צורה? ומה צורך בהם בכולם באותו בנין עצמו?... ומדוע הם מהלכים עלי עצבות שכזו?) אך השעונים השחומים הללו נמאסו אל-גכון עלי בלבד. "טיפשונת" — עוקץ אותי פתאום השד היושב בחובי — "הלא בלי שעונים לא היו הקצינים עם סימני-הדרגה המלבניים בלולאות, יכולים לדעת בזודאות אם לא התעכבת, חלילה, בזמן-הביניים אי-שם במועדון הצ"ק של מפלגת-א"ת!... הלא זה אסור באיסור חמור! אסור לא רק לאדם פחות-ערך כמותך, אלא לכל אדם שהוא, ויהא אפילו מגדולי המפלגה" — כך מתקלס בי השד שבקרבי.

ואולם הוא התעורר, שדוני הקטן, רק לאחר מכן, לאחר הקבלה שאני מתעדת לספר כאן עליה.

קיבלה אותי לשיחה אשה בשנות הארבעים, עם עיניים גדולות חודרות וחיוך חביב. היתה זו זופיה דז'ארז'ינסקאיה — מנהלת הלשכה הפולנית ליד הועד המרכזי של וק"פ.

נרגשת מהזכות הגדולה לדבר עם זופיה מוש-קאט (שמה ושם-משפחתה מבית-אבא) המפורס-

מחר בעשר בבוקר עלי לבוא אל הועד המרכזי של וק"פ ולהתייצב שם בלשכה הפולנית שליד מדור התעמולה והסברה (אגיטפרופ). מאורע שכזה בחיי! מי גיבור וראשו לא יהיה סחרחר עליך מהצלחה שכזו! חוויה זו נחרתה בזכרוני לכל פרטיה, ככל חוויותי כמעט בימים הראשונים לפגישתי פנים אל פנים עם המציאות הסוביטית.

ליד האשנב לקבלת רשיון-הכניסה ממתינה אני וכבר רגועה יותר מאצל שער הקרמלין — אני מתחילה להתרגל לבדיקות הממושכות הנערכות לגבי כל מוזמן בטרם יורשה להיכנס למוסד כה נכבד.

המסדרונים שאני עוברת בהם הם מפותלים, ליד כל מעקה ניצב אדם במדי גפא"ו ובודק ברצינות מרובה: את רשיון-הכניסה שלי, את דרכוני הסוביטי ואת האישור שקיבלתי זה עתה מהקומאינטרן על השתייכותי למפלגה הקומוניסטית הפולנית, הבלתי-הליגאלית.

על המישורת שבכל חצי-קומה, סמוך מאוד למדרגות שאני עולה בהן, חוזר אותו הדבר. כל מבקר בתורו עושה זאת בקפדנות וברצינות כזו, כאילו אינו המבקר הרביעי או החמישי, אלא הראשון והיחיד הבודק את תעודותי ומשווה את חזותי עם התצלום שבדרכון.

עם הכניסה ללשכה הפולנית לוקחת המזכירה הטכנית את רשיון-הכניסה שלי, מטביעה עליו חותמת, "הגיע", נותנת בשימת-לב מבט בשעון התלוי על הקיר מול שולחנה ורושמת את השעה והדקה של כניסתי לכאן. כשאני מסתלקת משם, מטביעה היא חותמת שניה, "יצא", ושוב היא

עוד פרק זכרונות של אסתר רוזנטל-שניידרמן, מתוך כרך ב' של "נפתולי דרכים" שיופיע בהוצאת הקיבוץ המאוחד בתרגום ש. אבן-שושן, פרק קודם נדפס ב"מולד", חוב' 13 (223), ינואר-פברואר 1970.

שהצאר הרוסי עדיין היה שם בעל-בית גמור, ו-
בית-דינו דן אותה לגלות עולמים לצפון הר-
חוק!...

אני מתמלאת אומץ ואומרת שידועים לי הרבה
פרטים על עברה עטור-הגבורה. שמעתים מפי
מורתני, פרופסור סטאפאניה סאמפולובסקה. זופ-
יה דורז'ינסקאיה נרעדת מרוב שמחה: "פאנה
סטאפאניה? את מכירה אותה? העם הפולני רש-
אי להיות גאה על בת זו שלו!" — היא מדברת
עכשיו בחום ובכל-לב. כן, גם כאן היא פוגשת
לעתים בפאנה סטאפאניה האצילה בבואה הנה
מוארשה כנציגה רשמית של הצלב האדום הבין-
לאומי. היא אף באה לכאן לשם פדיון קומוניס-
טים אסירים המתענים בבתי-הכלא הנוראים של
פולין הקאפיטאליסטית. היא מחליפה אותם בכ-
מרים פולניים וסתם ריאקציונרים אסורים בב-
רית-המועצות שהזיקו לברית-המועצות ונידונו
לשנות מאסר מרובות או אפילו למוות.

בת-שיחי תאבה מאוד לדעת: מתי והיכן
סיפרה סאמפולובסקה עליה שם — בצד ההוא
של הגבול? אין היא צריכה להפציר בי. "הנסי-
בות שבהן סיפרה סאמפולובסקה עליך? פעמים
אחדות בדירתה, ופעם אחת אפילו בשיעור לסטו-
דנטים של המחזור שלי". "בפרהסייה?", משתו-
ממת דורז'ינסקאיה, "בלא פחד מפני המשטרה?"
"כן, בלא פחד, היא עמדה אז על הדוכן ולפני
קהל גדול של סטודנטים פולניים דיברה על הב-
נים והבנות האמיצים של העם הפולני, אשר פו-
לין של היום חייבת להכיר לה טובה על עצמ-
אותה. בין השאר היא סיפרה לנו על עמידתה של
זופיה מושקאט (שאת הנך רעיתו של החבר
דוצ'רז'ינסקי היא לא הוכירה, זה עלול היה
להיות מסוכן מדי) במשפטה באולם בית-הדין
הצארי. אפילו הסטודנטים הריאקציונריים — נג-
רפת אני עצמי בשטף זכרונותי — ישבו דמומים
בשעה שתיארה סאמפולובסקה כיצד את, בשב-
תך על ספסל-הנאשמים ותינוקך, שאך זה נולד
לך בכלא, בחיקך, גטלת את כל האשמה על
עצמך, כדי להציל מעונש את חבריך-למפלגה ה-
נאשמים יחד אתך. כל הקהל שמע בנשימה עצו-

מת בחוגים המהפכניים בפולין, ישבתי מולה,
נטולת אומץ, בקצה השרפרף ממש. ישבתי מתו-
חה כל-כך, שדי היה באיוז תנועה לא-זהירה
מצדי, שאחליק מן השרפרף לרצפה המדונגת ה-
מבריקה. ורק כאשר פתחה דורז'ינסקאיה אתי
בשיחה כשווה עם שווה, התחלתי מעט מעט, אגב
הרהור "פרצוף נאה היה לך, אילו השתטחת כאן
על הרצפה!" — להזיז עצמי, שהיא לא תבחין
בכך חלילה, קדימה יותר ויותר על השרפרף,
גברתי על ביישנותי והתחלתי נוהגת בחפשיות
ובנחות.

עצם העובדה שהיא-היא חברת-לחיים של "פ-
ליכס איש-הברזל", האיש שהקונטר-רוולוציה רו-
עדת מפניו, די היה בה לאדם שכמותי שיעמוד
ביראת-כבוד מרובה לפני האשה הזאת. אך לא
רק החזרה-האור של גדולת בעלה עורר אצל אנ-
שים צעירים מסוגי יחס כזה אל זופיה דוצ'רז'י-
נסקאיה. היא עצמה — העלמה הווארשאית המומ-
רת — היתה אישיות מיוחדת-במינה, מופת של
מהפכנות אמיתית. הוריה היהודים נכנסו תחת
כנפי הדת הקתולית יחד עם ילדיהם הרכים "מ-
תוך אהבה רבה לעם הפולני וכדי שלא תהיה
שום מחיצה ביניהם... כך כותבת היא בזכרונו-
תיה, ואגב, זה לא חשך מהם אותו גורל שפקד את
היהדות הפולנית כולה. קרובי משפחתה, הן הי-
הודים והן המומרים — משפחות מושקאט, ליב-
קין ואחרות — ניספו בגיטו-וארשה ובגיטאות
אחרים. אחיה-החורג הצעיר נשרף בכבשני
הגאז של אושוויץ. אך כל זה נודע לי, כמו-
בן, כעבור שנים רבות.

עכשיו — באביב 1926 — היא נוהגת בי מע-
שה אשה לבבית פשוטה. אינה מסתירה את גע-
גועיה לעיר-הולדתה וארשה, ששם אסור לה ל-
הראות פניה. היא ממטירה עלי שאלות על הרחו-
בות, על הגנים המפוארים ועל המקומות היפים
להפליא בבירה הפולנית. מה מראיהם היום?
במהרה, בעוד חודש אחד בלבד, שוב תתן שם
פריחת האילנות ריחה העונג! וכיצד שם ההרג-
שה כיום, כשפולין היא מדינה עצמאית? היא
לא היתה שם, אומרת היא נרגשת, למן 1912, כ-

הסתם מהבעת פני, ואולי משום כך היא מעכבת אותי בלשכתה שעה ארוכה. עכשיו מדברת היא ואני מאזינה. ומאזינה אני בשימת-לב מרובה ביותר.

גם כאן, בברית-המועצות, מספרת היא, אין תנועת הפיונרים בקרב הילדים הפולנים מתפת-תת כראוי. גם כאן, לא פחות מאשר אצלכם בפו-לין, נאחזים הם בכמורה הקתולית. הזאטוטים הפולניים המקומיים כורכים לצווארם, כלפי חוץ, מטפתת-פיונרים אדומה. ובחשאי, מתחת לכותו-נת, מחזיקים הם צלבלב עם ישו הצלוב. ילדים פולניים ממלאים כאן את הכנסיות הקתוליות לא רק בימי א' ובמוצאי-שבתות, אלא גם בימות החול, עד היום נודעת לכוזר הקתולי השפעה גדולה יותר על ילדי הפולנים מאשר לכוזר הפראווסלאוי על הנוער הרוסי ומאשר לרב על הנוער היהודי, — אומרת היא בהתמרמרות.

דורז'ינסקאיה משתתקת ויושבת רגע קט מהור-הרת. אני משתמשת ברגע-הכושר וסחה לה בק-צרה על "השליחות" שבידי: מורים עממיים שמאליים יהודים של ציי"א מתפרצים לבוא ל-ברית-המועצות ודווקא עלי הוטל להביא ענין העברתם לפני הלשכה המרכזית של הסאקציות היהודיות ליד הועד המרכזי של וק"פ. היא תמהה תמיהה רבה: "היש כל-כך הרבה פדגוגים יהודיים שמאליים בפולין עד כדי להביאם הנה, לברית-המועצות?... והלא מורים פו-לניים צריכים היינו בעצם לייצא מכאן ש-מה!... הלואי ויכולנו לעשות זאת!" — מוסיפה היא באנחה. "אך מניין נקח אותם? אין כאן לרשותנו פדגוגים מתאימים אף לבתי-הספר ה-סובייטיים-הפולניים שלנו. המורה הפולני הוא כאן קלריקאלי לא פחות מאשר אצלכם, מעבר לגבול. מה שאין כן ציבור המורים הסובייטי-יהודי הנלהב! הלא העבודה לוהטת ממש תחת ידיהם!" — מוסיפה היא, ואני מבחינה בנעימת דיבורה צליל מפורש של קנאה. "הם" — ברי לי כי כוונתה ליבסקציה — "הם יש להם... עם מי להסב אל השולחן... בתי-הספר היהודיים-הסו-ביטיים יכולים להסתדר יפה-יפה גם בלא פדגו-

רה באיזו הכרת-ערך קיבלת את גור-הדין ה-איום — גירוש-עולם לצפון הרחוק, וכשנשמעו מהדוכן — ממשכה אני בלהט — דברי סאמפו-לובסקה על בריחתך ההירואית מסיביר, לווו דב-ריה בקריאות-שמחה שלנו וכשפאנה סטאפאניה הוסיפה לכך, שרק לעתים רחוקות הסתכנו גם הגברים האמיצים ביותר בצעד נועז שכזה, לא יכולנו להבליג וסערת תשואות מילאה את האו-לם. מלאי התפעלות מחאו לה כף כל הסטודנטים בלא הבדל דעה פוליטית, אפילו האנדאקים ה-ריאקציונרים, העורכים אובסטרוקציות ב-הרצאותיה בעלות הגוון הפוליטי של סאמפולוב-סקה, שכחו הפעם, כפי הנראה, שהגיבורה היא מהפכנית קיצונית והריעו קולנית! ויוואט!!! יחי!

אדם אינו אלא אדם. סיפורי התמים-הנלהב מרשים כנראה את המהפכנית הנועות המנוסה היא חביבה מאוד ואומרת בחיך: "הם שם עשו זאת לא מאהבת הגיבורה אלא משנאת ה-מוסקאליים*."

מן האישי עוברת שיחתנו לשאלות הברתיות. עתה אני מספרת לה בפאתוס איך משגשגת בפו-לין "תנועת הפיונרים", אך היא משסעת אותי — זאת יודעת היא מן הדוחות המגיעים לוועד המר-כזי של הקומסומול הכל-ארצי. רוצה היא לד-עת — אומרת היא — פרט אחד. מהו, לדעתך, טעמו של דבר, שאצלכם שם בפולין כה חמור מצבה של תנועת הילדים הקומוניסטית בקרב יל-די הפולנים? הלא תנועת הפיונרים בפו-לין — אומרת היא במורת-רוח — היא עד היום כמעט רק תנועה של ילדים יהודים, כלום אינכם מבינים שם מעצמכם, מסבירה היא לי כבר ב-חומרה, כי "כל פיונר פולני שם חשוב לנו יותר מעשרה יהודים?"

אינני רואה חלילה בהערכתה טינה כלפי חב-רי היהודים היקרים הנכונים שם בווארשה לבוא באש ובמים למען המהפכה בפולין, אך איני יכו-לה להבלג על מורת-רוחי. היא מכירה זאת מן

* שם-גנאי לרוסים בפי הפולנים, האוקראינים והבא-לורוסים.

לא בידי קומוניסט יהודי ולא בידי קומוסמולאי יהודי. הללו צריכים להיות ראשית-כל פולנים צרופים, אלה הקרויים "נוצרים". מספרם של אלה בפולין הוא מצומצם ביותר... בכך חייבים אנו להכירם כאן מקרב הנוער הפולני-הסובייטי... ברגע הדרוש נשלח אותם לשם. או-לם חסרים לנו אנשים. חסרים מחנכים, חסרים מורים; חסרים לנו ספרי-לימוד, חסר אפילו מי-לון פולני-רוסי הגון. רוצה את לעבוד במערכת מילון כזה? אנו מכינים אותו כאן במוסקבה, — מסיימת דורז'ינסקאיה את דבריה בהצעה קונה-קרטיה.

כאן, בעיר-הבירה, רומזת היא לי דרך-אגב, מקבלים הפעילים הפולניים את הספקת-המוזנות הגבוהה ביותר, והציבוריות, הפולנית אף היא תתאים לך כאן יותר מאשר בערי-השדה. אני משיבה לעומתה בחום ובהחלטיות: סבי-בת-העובדים היהודית קרובה ללבי יותר מכל האחרות. כל חיי עובדת אני בקרב יהודים ובאי-דיש, כאן רוצה אני להמשיך בזה... על כך מגיבה היא בני-עיד שבקוצר-רוח! "כלל לא נכון מצדך. הם" יש להם די אנשים מקומיים מסורים, בעוד שאצלנו מדבר-שממה".

סופה של פגישה

פגישתנו מסיימת כלל וכלל לא בלבביות; כפי מה שהיה צפוי בתחילתה. אני יוצאת מק-בלת-הפנים מדוכדכת ביותר... הבעיה "יהודים-פולנים" בקפ"פ, לא היתה חד-שה לי. אולם כאן שמעתי לראשונה דיבורים גלויים ויבשים כאלה על התפקיד נחות-הערך שמועידים בברית-המועצות לקומוניסטים ולקו-מסומולאים היהודים בפולין בהישמע שם צלצור-לה של שעת השחרור הנכספת. אינני תמימה עוד עד שלא אבין כי מה שאומרת החברה דורז'ינס-קאיה — זו העמדה הרשמית של המפלגה הקו-מוניסטית הסובייטית. ולפיכך מן הסתם אני יוצ-את מבנין הצ"ק במורת-רוח מרובה ובטעם-לואי מר. כושר שיפוטי מדיין עם לבי: אין ברירה, על המפלגה להתחשב במציאות. האינטרסים של המהפכה בפולין עדיפים מאלה של היהודים ש-

גים מיובאים!" — פוסקת היא פתאום את מסקנ-תה המוחלטת. "כזאת היא דעת י!" — מוסיפה היא בנעימה שאין עליה עוררין. אני משתדלת שלא להחסיר שום מלה, שלא סתם מישוהו אלא אשתו של פאליכס דזארוז'ינסקי משמיעה עתה. יותר מאשר לדבריה אני מאזינה לנעימת דיבורה החדורה קנאה, ומתרוצצים בי שני רגשות: פחד מגורז'ינה על "שליחותי" ו... גאוה על עמיתי היהודים החדשים.

עכשיו מעבירה החברה דזארוז'ינסקאיה את ה-שיחה לעניינים קונקרטיים:

"בואי לעבוד אצלנו. חסרים אנשים לבניית-התרבות הסובייטית-הפולנית. רצונך לילך לפעי-לות יהודית, אומרת את? הרי זה בכדי! אנחנו זקוקים לך הרבה יותר!"

וברצותה לשכנעני, כפי הנראה, במשקל הרב שלהצעתה, מספרת דורז'ינסקאיה דבר שהוא לי, הירוקה, בגדר הפתעה עצומה.

"עליך לדעת", אומרת היא, "שאת כל פעילי-תגו הפולנית אנו מנהלים כאן בסיסמה: "פנינו אל פולין הסוציאליסטית של מחר, ושואלת את, איך צריך להבין זאת? הנה כך: עלינו לא רק לרכוש את אמונו של הנוער הפולני-הסובייטי, אלא גם ללמדו לנהל מוסדות סובייטיים ומפ-לגתיים, תוך שאנו מביאים בחשבון כי הטובים ביותר שבהם יצטרכו בעתיד הקרוב ביותר להיות המנהלים למעשה את חיי יום-יום בפו-לין הסובייטית של מחר".

"מדוע הם ולא העסקנים הקומוניסטיים ש-נולדו שם ונתחנכו לפעול במחתרת? או החב-רים מפולין המשתלמים כאן בבתי-ספר מפלג-תיים גבוהים מיוחדים ובמכללה הקומוניסטית ל-נוער מן המערב? היא מבחינה במבטי התמה, ומוסיפה בחפזה: כן, המפלגה הקומוניסטית הפו-לנית והסדרויות-הנוער שלה יש להן אנשים מצוינים... נועזים... מסורים ביותר... יודעים אנו זאת, אך אלה הם בעיקר חברים יהודים, ו-אילו אנו חייבים להתחשב במציאות הממשית: איש-ההמון הפולני, ויהי השמאלי ביותר, לא יסכים לעולם להפקיד את הנהגת מדינתו-הוא

בצ"ק של וק"פ מהגרים פוליטיים שאפשר להשתמש בהם בתחום העבודה האידיאולוגית באוכלוסיה הסובייטית- הפולנית, ועל שום מה מביטים בעין זעומה על פועלות יהודיות ובחורים יהודים מרחובות סמוצי'א ומילא בוארשה שהוכתמו בעיני המשטרה החשאית הפולנית — ויהיו זכויותיהם המהפכניות אשר יהיו, — אך אי אפשר לנצלם עבודה זו בשל פרצופם וניב-דיבורם היהודיים. בקיוב ראיתי כי איש אינו תמה על שהנהגת המפלגה באוקראינה דואגת לשלוח לעבודה האידיאולוגית באיזור הפולני הלאומי על שם מארכלאבסקי אנשי-מפלגה בעלי "נתונים חיצוניים מתאימים". גם בב-רית המועצות, ממש כמו בקפ"פ בפולין, לא רצו "להרגיז" את האוכלוסיה הפולנית-הסובייטית, ו-על-כן יכולתם לשמוע גם כאן לעתים קרובות בחוגי ההנהגה הפולנית בקיוב: "אין טעם לשלוח חבר בעל פרצוף שמי מובהק כזה!" ואכן לא פעם נשלח במקום חבר מנוסה אחד חסרי אונים שהכשיל את העבודה. כשהגיע גיקיטה חרושצ'וב בשנת 1956 בטיסה דחופה ממוסקבה לוארשה, כדי ליישר את ההדורים עם הפולנים המתמרדים, והטיח כלפי מנהיגי המדינה פסקו המפורסם: "יש אצלכם כאן בהנהגה יותר מדי רבינוביצים ואברמוביצים" יכולנו להיזכר כי עמדה זו רווחה בצמרת וק"פ עוד בשנות העשרים.

תחת כנפי החסות העליונה

רק פרק-זמן קצר הייתי בטוחה כי החברה דורזינסקאיה גילתה לי סוד מפלגתי גדול, שלא כל אחד זוכה לשמעו. בתמימותי סברתי כי על מטרה ראשית זו של הפעילות הפולנית בברית-המועצות — יצוא — צריכים לדעת רק מתי-מספר נבחרים. אך עד מהרה נוכחתי לדעת כי גם לגבי אלה שיש להם נגיעה לפעילות הפולנית באוקראינה אין ה"סוד" בגדר סוד כלל. הכנת צוותים פולניים צרופים בשביל פולין הסובייטית של מחר געשית כאן ביד חזקה בכל מקום שאפשר, ומדברים על כך בחוגי המפלגה

לך, ואין בכך אף שמץ שנאת-יהודים. אין זה אלא גורלו העגום-המוזר של הלוחם היהודי.

אך למרות הכל מנסר באזני גילוי-הלב הציני, כפי שנדמה לי, שבו כבר דואגים בעוד-זמן, במטה המהפכה העולמית, שחברי היהודים הממלאים את בתי-הכלא הפולניים יהיו דחויים אל הצללים לא רק עכשיו, אלא גם למחרת נצחונה של המהפכה. עליהם, משמע, להיות מכשירי הקרקע לאותם שיבואו אל המועד. לעוזל איפוא "הגורל הנצחי של העם היהודי-די!" — מתקוממת בי כל ישותי אך מיד אני מתריסה כלפי עצמי: "אסתר, מאימתי התחלת להיזקק בהערכותיך למושגים של כלל ישראל?! וראי-נא, ראי, בעיית היהודים רודפת אותי, כל-הכעיס, על כל צעד ושעל! וגם כאן, עם פסיעותי הראשונות במוסקבה, השיגתני!"

לראשונה שמעתי היום בין כתלי הצ"ק על אי-האמון הגדול שמוסקבה רוחשת לאוכ-לוסיה הסובייטית-הפולנית ושאף על פי כן נכונה המפלגה לשלם את מלוא המחיר כדי לזכות באהדתה. וכן שמוסקבה מאמינה כי הדבר יעלה בידה.

אך כשנודמן לי לימים באוקראינה לקחת אי-שית חבל בעבודת התרבות הסובייטית-הפולנית, ראיתי מה מעט יודעים שם, בחלונות הגבוהים, על השנאה הנוראה לברית-המועצות השוררת בקרב האוכלוסיה הסובייטית-הפולנית, ומה עצום הקושי לזכות באמונה. רק אז תפסתי לראשונה על שום מה רואים המפוכחים באנשי-המפלגה מטרה זו שהציבה וק"פ להכשיר מנוער פולני-סובייטי עוין זה פעילים למען פולין הסוציאליסטית — אשליה גמורה.

ואולם איש מן הספקנים לא העז, כמובן, להשמיע את הספקות הללו בקול רם. אדרבה, הכל העמידו פנים שהכל כשורה. אנחנו היינו תלמידים צייתנים בבית-הספר הגדול של הצביעות.

ימים שכבר הייתי משולבת בפעילות פולנית מעשית בקיוב, נתחוויר לי עוד דבר אחד: על שום מה מקבלים ברצון כל-כך בקומאינטרן ו-

אלא גם לאחר מותו, התכוננו לשליחות זו ותפ-
 סו מקומות בולטים בהנהגה הסובייטית, בכלכלה
 ובמשק. מספר ניכר מהם הוצבו לעבודת הנהגה
 במוסדות הממלכתיים האוקראיניים, באגודות ה-
 מקצועיות, ביחוד של העובדים בתעשייה הכבדה,
 ובמשרות חשובות בבתי-החרושת הגדולים ביו-
 תר באוקראינה, ובין השאר במפעלי-הענק, בקיוב
 "בולשביק" ו"לינינסקאיה קונויא" ("מפחת ל-
 ניין"). באסיפות הפעילים במפלגה, שנכחתו בהן,
 הוגדר הדבר לא פעם כ"השקעה גדולה למען
 פולין הסוציאליסטית העתידה לקום".

הכרתי אחדים מן המנהיגים המעותדים למשק
 הפולני הסוציאליסטי, ואפילו גרתי בשכנות עמם
 בפאסאז', ברחוב קראשצ'אטיק 25. אך בחשיבו-
 תם האידיאית למפעל הסוציאליזם פיקפקנו
 מאד, אני וכל אלה שהכירו אותם. שמו של דור-
 ז'ינסקי עדיין היה אז, כשהגעתי לברית-המוע-
 צות, בעיני האוכלוסיה הסובייטית-הפולנית, סמל
 לשפיכות-דמים, ואף שזה כמה שנים לא עבד
 עוד רשמית בצ'קא הכל-ארצי, עדיין כינו אותם
 בשם "פליכס איש-הדמים".

הוא עמד באופן רשמי מן הצד ורק מזמן לזמן
 היה קולו נשמע בקרב האוכלוסיה הפולנית ב-
 אוקראינה. דורז'ינסקי היה משגר מפעם לפעם
 מכתבים ותזכירים של זירו וועידוד אל העובדים
 באיזור הפולני הלאומי של שם מארכלבסקי. אך
 כל התערבות גלויה שלו בחיי יום-יום של
 של אזור-מארכלבסקי דחתה יותר משמשכה
 את אהדת הפועלים והאיכרים הפולניים
 המקומיים. שמו פשוט הטיל אימה עליהם. עסק-
 ני המפלגה הפולניים באוקראינה ידעו זאת הי-
 טב, אך גוהרו מלשתף בידיעה זו את הדרגים
 הגבוהים, ולעתים אפילו את החברים הקרובים.
 טובה לא תצמח מכאן לשום אדם!

אכן היו רגעים שפקעה הזהירות. רגע כזה אני
 זוכרת מראשית שנות השלושים, בשעה מאוחרת
 בערב קיץ לאחר כינוס-פעילים גדול סגור באו-
 לם-העמודים המפואר של הפילהרמוניה הקי-
 בית. הכנס היה מוקדש ליום-השנה למות דור-
 ז'ינסקי (הוא מת ביולי 1926, ארבעה חדשים

כמישימה יום-יומית ממדרגה ראשונה. ב-
 אוקראינה דובר על הכשרת שכבות בינוניות של
 אינטליגנציה פולנית: מורים, פקידים למנגנון
 הממלכתי, וכמובן, פעילים במפלגה, פעילים ב-
 קומסומול וכו'.

לצוותים אידיאולוגיים פולניים צרופים גבו-
 הים יותר בשביל הממשלה הקומוניסטית בפולין
 של מחר — דאגו במוסקבה גופה. שם, אגב, הת-
 גוררו הרבה מהגרים פוליטיים פולניים בולטים—
 מדענים ותיאוריטיקנים של המארכסיות.

לי, הבאה זה מקרוב, היתה זו חדשה מרעישת,
 כשנודע לי, כבר בעבדי בקיוב, כי המנצח על כל
 העבודה האידיאולוגית בקרב האוכלוסיה הפול-
 נית בברית-המועצות אינו אלא פאליכס דזאר-
 ז'ינסקי בכבודו ובעצמו. ההדימה אותי גם הידי-
 עה שהוא היה העומד בראש הפעולה למן יומה
 הראשון, ושתיכף לייסוד הצ'קא הסובייטי, ואחר-
 כך עם הפיכתו לג.פ.א, טרם "פליכס איש-הבר-
 זל" למשוך אל צוות העובדים במוסדות-ענישה
 אלה קומוניסטים פולניים — אנשי סדקפ"ל לש-
 עבר. גראה הדבר, שעם בני-ארצו היה לו נוח
 יותר לנהל את מלאכת ההשמדה האכזרית שלו.
 לעתים קרובות היה מפרש תכליתו בכך: ברית-
 המועצות הייבת לאמן צוותות פולניים בשביל
 הצ'קא המעותד לקום בפולין המהפכנית. לימים,
 כשנתמנה לקומיסר התחבורה הסובייטית ההרו-
 סה, וקצת אחרי כן — ראש המועצה המשקית
 העליונה במדינה, פנה בקריאה אל הפולנים ה-
 מתגוררים בברית-המועצות: בואו לעבוד במוס-
 דות הסובייטיים, כאן תלמדו כיצד יש לנהל את
 המשק הסוציאליסטי בפולין הסובייטית של מחר.

עד היום מתפרסמות בברית-המועצות תעודות
 מארכיון המפלגה המראות מה רבה היתה דאג-
 תו של יוצר הצ'קא להגשמת מגמה זו. "השתת-
 פותכם בעבודה המשקית היוצרת ברפובליקה ה-
 סובייטית הרוסית היא ההכשרה הטובה ביותר ל-
 עבודה ברפובליקה הסובייטית הפולנית" — קור-
 אים אנו במכתביו אל מהגרים פוליטיים פולניים
 שהם במקצועם מהנדסים, כלכלנים וכיו"ב.

ואמנם פולנים רבים, לא רק בחיי דורז'ינסקי,

האולם לעבר הבמה קול-ריטון אימתני קשה: "מה עוד נתחשק לו? גם פולין לעזאזל?" לי ואל-נכון לנשיאות כולה נדמה היה שכל האולם מקצהו ועד קצהו רוטן במחאה אימתת למחצה זו. על הבמה עשינו עצמנו, כמובן, כלא רואים וכלא שומעים... לאחר קריאת 'המכתב ההיסטורי' עמדנו, הנשיאות במלוא הרכבה, למחוא כף, ועמנו כל הנאספים, בלי יוצא מן הכלל. כולם כאחד הרימו ידיהם באולם המואר ** בעד ההחלטה האומרת כי הפולנים של מארכלבסק מ-קבלים בשמחה רבה ובהכרת-טובה את דאגתו העמוקה להם של "הבן האהוב של העם הפולני העמל".

בודניאק הנבון נאנח אנהה קשה (נאנח היה לא כפולני; אלא כיהודי גלותי זקן ורצוף), ובלי להוציא עוד הגה, כיוון צעדיו אל רחוב-מגורי. בודניאק זה העצור ברוחו, אף הוא יש לו סיפורים לא מעטים ממין זה על עבודתו בקרב הנוער הפולני, אך כשהוא מספר, הרי רק בארבע עיניים. "שש (הכוונה-לעניינים) הן כבר למעלה מיכולת-קליטתי" — אמר לי פעם, בחיוך מר על שפתי. ירדתי לסוף דעתו. בודניאק הזהירני בידידות: אל תהיי תמימה ואל תדברי דברים בטלים!

"ואילו תוצאות היו לאסיפת-העם "הגלהבת ב-מארכלבסק? — שאלתי חרש את בן-לווייתי לא-חר שנשארנו שנינו לבדנו.

"לאחר 'אסיפה גלהבת' זו (כך אמנם כינתה ה-עיתונות הסובייטית כינוס זה) נערכו באזור מארכלבסק מאסרים לא מעטים". אין צריך לומר כי המאסרים היו מטעם גפא", שבראשה עמד בעל המכתב הגלוי, בנו האהוב של העם הפולני העמל.

לאחר שהתוודעתי אל אשתו). דרכי הביתה עב-רה בקרשציאטיק של מעלה שכונת התרוות, ש-שם התגוררתי או. גם ברוך הוברמן, מנהל ה-מדורים היהודי והפולני בבית-הספר המפלגתי שליד הועד המרכזי התגורר באותו אזור. הול-כים היינו יחד עם בודניאק ברחוב אינסטי-טוטסקאיה הרוגע, הטובל בירק. הוברמן, שקוע כנראה בזכרונותיו, דיבר אלינו חרש: "השמעתם את התשואות הרמות שאולם-העמודים העניק ה-יום למרצה בשעה שהזכיר מה גדולה היתה אהבת האוכלוסיה הפולנית במארכלבסק לידיים הטוב ביותר דורז'ינסקי? הייתי בא שמה לעתים קרו-בות בשליחיות מטעם המפלגה. פעם אחת, עוד בחיי דורז'ינסקי, כינסנו אסיפת-עם גדולה וק-ראנו שם "מכתב גלוי" של פליכס דורז'ינסקי אל עמלי האזור הפולני הלאומי. לא אשכח לעולם את האימה, את האוירה המחושמלת ששררה ב-אולם הדמום... הצצתי מן הבימה אל תוך האו-לם המואר וראיתי את הבעת עיניהם של האנשים הפולנים. ארשת רובם נפחדת היתה, ושל האח-רים גדושה שנאה גלויה ועמוקה כתהום. בשרי נעשה חידודין-חידודין... עד היום רואה אני את עיניהם של פעילי מארכלבסק המאוהבים*. משפתח מזכיר המפלגה בקריאת דברי דורז'ינ-סקי: השתתפותכם בעבודה הסובייטית המעשית היא ההכשרה הטובה ביותר לפעילותכם המעות-דת בריפובליקה הסובייטית הפולנית, בקע מן

* בודניאק, פולני טהור, כלומר ארי, היה איש נלבב, התרועע אך ורק עם יהודים, וגם אשתו היתה יהודייה. זמן-מה היה מנהל המכון הפדגוגי הפולני, שם שימשתי אחר כך ראש הקתדרה הפדגוגית. ** אף שבברית-המועצות שרר שנים ארוכות מחסור איום באנרגיה השמלית, נערכו כל האסיפות, כחוק בל יעבור, באולמות מוארים באור בהיר.